

СИТУАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЕМОЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Вплив ситуації політичного вибору на емоційну сферу особистості привів до появи соціальних проблем – формування натовпів, страйків та ін. Науковці-представники соціальної психології Г.М. Андрєєва, Н.В. Грішина, Б.І. Донцов, В.Ф. Моргун, А.Є. Ольшаннікова, О.С. Сермягіна, В.М. Шепель та ін. аналізують міжособистісні відношення на основі безпосередніх емоційних контактів у групах, натовпах, масах і т.д. Проблема дослідження емоційної сфери людини є особливо актуальною під час сучасного науково-технічного прогресу, соціально-політичних змін, збільшення інформаційної течії. Вивченням цієї проблеми займалися не лише психологи, але й біохіміки, фізіологи, філософи та соціологи Ю.І. Александров, І.А. Васильєв, А.Б. Леонова, В.С. Русінов, В.Б. Швирков, Г. Лютер та ін.), які відмічають, що емоційна сфера є невід'ємним компонентом як технічної, так і соціально-політичної діяльності людини, впливає на її поведінку, що загострює необхідність пізнання механізмів їх виникнення. Та слід зазначити, що навіть негативні емоції приводять до позитивного результату, більш того стають умовою самозбереження особистості. Негативні емоційні стани дуже часто призводять до конфліктів. В нашому дослідженні ситуація політичного вибору розглядається як фактор емоцій-

ної напруги, яка приводить до конфліктності особистості.

Вивченням емоційного компонента життя людини науковці займаються вже не одне сторіччя, та існує багато дослідників-сучасників, які знаходять у цій проблемі нові невідомі аспекти (О.Я. Чебикін, О.П. Саннікова, В.Л. Марішук, В.С. Каган та ін.).

Метою нашого дослідження було вивчення змін емоційних станів особистості (представники різних вікових категорій) під впливом ситуації політичного вибору, яке проводилось з жовтня по грудень 2004 року на території виборчих дільниць 136 та 137 виборчих округів. Експериментальне дослідження відбувалось під час політичних виборів, було опитано 90 респондентів трьох вікових груп. Дослідження проводилось у 3 етапи під час першого, другого туру виборів та перевиборів Президента України.

Під час першого туру виборів із загальної кількості кандидатів на посаду Президента України вибирались два кандидата, які продовжують участь у другому турі виборів. Кандидати Х та У мали однакові шанси до проходження у другий тур виборів. Аналіз результатів тривожності респондентів під час першого туру виборів представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Тривожність респондентів під час першого туру виборів

Контингент		Особистісна тривожність (Ч. Спілбергер)			Ситуативна тривожність (Ч. Спілбергер)			Тривожність (Г. Айзенк)		
		рівні			рівні			рівні		
		н	с	в	н	с	в	н	с	в
Респонденти Х (18-25 р.)	абсол. (особи)	10	4	1	9	5	1	10	4	1
	відн. (%)	66,66	26,67	6,67	60	33,33	6,67	66,66	26,67	6,67
Респонденти У (18-25 р.)	абсол. (особи)	9	5	1	7	7	1	9	5	1
	відн. (%)	60	33,33	6,67	46,67	46,67	6,66	60	33,33	6,67
Респонденти Х (26-50 р.)	абсол. (особи)	7	6	2	5	8	2	7	6	2
	відн. (%)	46,67	40	13,33	33,33	53,33	13,33	46,67	40	13,33
Респонденти У (26-50 р.)	абсол. (особи)	6	7	2	4	8	3	6	7	2
	відн. (%)	40	46,67	13,33	26,67	53,33	20	40	46,67	13,33
Респонденти Х (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	3	9	3	1	11	3	3	9	3
	відн. (%)	20	60	20	6,67	73,33	20	20	60	20
Респонденти У (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	2	9	4	1	8	6	2	9	4
	відн. (%)	13,33	60	26,67	6,67	53,33	40	13,33	60	26,67

Аналіз результатів, які представлені в табл.1.: в першій віковій категорії у респондентів Х 10 респондентів (66,66%) показали низький рівень особистісної тривожності; 4 респонденти (26,67%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень. У респондентів У 9 респондентів (60%) показали низький рівень особистісної тривожності; 5 респондентів (33,34%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень. Респонденти Х показали такі результати ситуативної тривожності: 9 осіб (60%) – низький рівень; 5 осіб (33,33%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. 7 осіб (46,67%) респондентів У показали низький рівень ситуативної тривожності; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. За методикою Г. Айзенка респонденти Х показали такі результати: 10 респондентів (66,67%) – низький рівень; 4 респонденти (26,67%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень тривожності. Респонденти У показали такі результати: 9 осіб (60%) – низький рівень тривожності; 5 осіб (33,33%) – середній рівень; 1

особа (6,67%) – високий рівень.

У другій віковій категорії у респондентів Х 7 осіб (46,67%) показали низький рівень особистісної тривожності; 6 осіб (40%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень. Респонденти У показали такі результати: 6 респондентів (40%) – низький рівень особистісної тривожності; 7 респондентів (46,67%) – середній рівень; 2 респонденти (13,33%) – високий рівень. У респондентів Х 5 осіб (33,33%) показали низький рівень ситуативної тривожності; 8 осіб (53,33%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень. 4 особи (26,67%) респондентів У показали низький рівень ситуативної тривожності; 8 осіб (53,33%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень. За методикою Г. Айзенка респонденти Х показали такі результати: 7 респондентів (46,67%) – низький рівень тривожності; 6 респондентів (40%) – середній рівень; 2 респонденти (13,33%) – високий рівень. У респондентів У 6 осіб (40%) показали низький рівень тривожності; 7 осіб (46,67%) – середній

рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень.

У третій віковій категорії 3 респонденти “Х” (20%) показали низький рівень особистісної тривожності; 9 респондентів (60%) – середній рівень; 2 респонденти (20%) – високий рівень. Низький рівень особистісної тривожності у респондентів Y виявлено у 2 осіб (13,33%); середній рівень – у 9 осіб (60%); високий рівень – у 4 осіб (26,67%). У респондентів X виявлено такі показники ситуативної тривожності: 1 респондент (6,67%) – низький рівень; 11 респондентів (73,33%) – середній рівень; 3 респонденти (40%) – високий рівень. Респонденти Y показали таку ситуативну тривожність: 1 особа (6,67%) – низький рівень; 8 осіб (53,33%) – середній рівень; 6 осіб (40%) – високий рівень. За Г. Айзенком 3 респонденти X (20%) показали низький рівень тривожності; 9 респондентів (60%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень. Респонденти Y: 2 особи (13,33%) показали низький рівень тривожності; 9 осіб (60%) – середній рівень; 4 особи (26,67%) – високий рівень.

Аналіз результатів агресивності електорату під час першого туру виборів представлений у табл. 2.

Як бачимо з результатів, які представлені в табл. 2., в першій віковій категорії у респондентів X 9 респондентів (60%) показали низький рівень агресивності (за Г.А. Айзенком); 5 респондентів (33,33%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень. Респонденти Y показали такі результати агресивності: 7 респондентів (46,67%) – низький рівень; 7 респондентів (46,67%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень.

Респонденти X другої вікової категорії показали такі результати: 6 осіб (40%) – низький рівень агресивності;

7 осіб (46,67%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень. Респонденти Y другої вікової категорії показали такі результати: 6 осіб (40%) – низький рівень агресивності; 6 осіб (40%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень.

У третій віковій категорії 3 респонденти X (20%) показали низький рівень агресивності; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 4 респонденти (26,67%) – високий рівень. 2 респонденти Y (13,33%) третьої вікової категорії показали низький рівень; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 5 респондентів (33,33%) – високий рівень.

За методикою А. Ассінгера в першій віковій категорії 9 респондентів X (60%) показали низький рівень агресивності; 5 осіб (33,33%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. 7 респондентів Y (46,67%) показали низький рівень агресивності; 7 респондентів (46,67%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень.

У другій віковій категорії респонденти X показали результати: 7 осіб (46,67%) – низький рівень; 6 осіб (40%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень. У респондентів Y такі показники: 6 респондентів (40%) показали низький рівень агресивності; 6 респондентів (40%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень.

У третій віковій категорії 3 респонденти X (20%) показали низький рівень; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 4 респонденти (26,67%) – високий рівень агресивності. Респонденти Y показали такі результати: 2 особи (13,33%) – низький рівень агресивності; 8 осіб (53,33%) – середній рівень; 5 осіб (33,33%) – високий рівень.

Таблиця 2

Агресивність респондентів під час першого туру виборів

Контингент		Агресивність (за Г.А. Айзенком)			Агресивність (за А. Ассінгером)			Агресивність (за Є.П. Ільїним)		
		рівні			рівні			рівні		
		н	с	в	н	с	в	н	с	в
Респонденти X (18-25 р.)	абсол. (особи)	9	5	1	9	5	1	9	5	1
	відн. (%)	60	33,33	6,67	60	33,33	6,67	60	33,33	6,67
Респонденти Y (18-25 р.)	абсол. (особи)	7	7	1	7	7	1	7	7	1
	відн. (%)	46,67	46,67	6,66	46,67	46,67	6,66	46,67	46,67	6,66
Респонденти X (26-50 р.)	абсол. (особи)	6	7	2	7	6	2	5	8	2
	відн. (%)	40	46,67	13,33	40	46,67	13,33	33,33	53,33	13,33
Респонденти Y (26-50 р.)	абсол. (особи)	6	6	3	6	6	3	5	7	3
	відн. (%)	40	40	20	40	40	20	33,33	46,67	20
Респонденти X (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	3	8	4	3	8	4	3	7	5
	відн. (%)	20	53,33	26,67	20	53,33	26,67	20	46,67	33,33
Респонденти Y (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	2	8	5	2	8	5	2	8	5
	відн. (%)	13,33	53,33	33,33	13,33	53,33	33,33	13,33	53,33	33,33

За методикою Є.П. Ільїна в першій віковій категорії респонденти X показали такі результати: 9 осіб (60%) – низький рівень; 5 осіб (33,33%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень агресивності. Респонденти Y першої вікової категорії показали такі результати: 7 осіб (46,67%) – низький рівень; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень агресивності.

У другій віковій категорії серед респондентів X низький рівень агресивності показали 5 осіб (33,33%); середній рівень – 8 осіб (53,33%); високий рівень – 2 особи (13,33%). Респонденти Y показали такі показники: 5 респондентів (33,33%) – низький рівень; 7 респондентів (46,67%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень агресивності.

У третій віковій категорії 3 респонденти X (20%) по-

казали низький рівень агресивності; 7 респондентів (46,67%) – середній рівень; 5 респондентів (33,33%) – високий рівень. 2 респонденти Y (13,33%) показали низький рівень агресивності; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 5 респондентів (33,33%) – високий рівень.

Під час другого туру виборів Президента України участь у виборах приймали лише кандидати X та Y. В Одеському регіоні, де нами було проведено дослідження, лідером був кандидат X. Переможцем другого туру виборів став кандидат X.

Дані другого туру виборів визнали недійсними, тому був призначений третій тур – перевибори. Прибічники кандидата X вважали кандидата X переможцем, але під час перевиборів виграв кандидат Y.

Аналіз показників тривожності електорату під час перевиборів представлений у таблиці 3.

Таблиця 3

Тривожність респондентів під час перевиборів

Контингент		Особистісна тривожність (Ч. Спілбергер)			Ситуативна тривож- ність (Ч. Спілбергер)			Тривожність (Г. Айзенк)		
		рівні			рівні			рівні		
		н	с	в	н	с	в	н	с	в
Респонденти X (18-25 р.)	абсол. (особи)	10	4	1	2	8	5	10	4	1
	відн. (%)	66,66	26,67	6,67	13,33	53,33	33,33	66,66	26,67	6,67
Респонденти Y (18-25 р.)	абсол. (особи)	9	5	1	3	9	3	9	5	1
	відн. (%)	60	33,33	6,67	20	60	20	60	33,33	6,67
Респонденти X (26-50 р.)	абсол. (особи)	7	6	2	2	7	6	7	6	2
	відн. (%)	46,67	40	13,33	13,33	46,67	40	46,67	40	13,33
Респонденти Y (26-50 р.)	абсол. (особи)	6	7	2	2	6	7	6	7	2
	відн. (%)	40	46,67	13,33	13,33	40	46,67	40	46,67	13,33
Респонденти X (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	3	9	3	0	4	11	3	9	3
	відн. (%)	20	60	20	0	26,67	73,33	20	60	20
Респонденти Y (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	2	9	4	0	5	10	2	9	4
	відн. (%)	13,33	60	26,67	0	33,33	66,66	13,33	60	26,67

Аналізуючи результати, представлені в табл. 3, можна відмітити, що в першій віковій категорії у респондентів X 10 осіб (66,66%) показали низький рівень особистісної тривожності; 4 особи (26,67%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. 9 респондентів Y (60%) показали низький рівень особистісної тривожності; 5 респондентів (33,33%) – середній рівень; 1 респондент (6,67%) – високий рівень.

У другій віковій категорії у респондентів X 7 респондентів (46,67%) показали низький рівень особистісної тривожності; 6 респондентів (40%) – середній рівень; 2 респонденти (13,33%) – високий рівень. У респондентів Y 6 осіб (40%) показали низький рівень; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень особистісної тривожності.

У третій віковій категорії респонденти X показали такі результати: 3 респонденти (20%) – низький рівень; 9 респондентів (60%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень особистісної тривожності. 2 респонденти Y (13,33%) третьої вікової категорії показали низький рівень особистісної тривожності; 9 респондентів (60%) – середній рівень; 4 респонденти (26,67%) – високий рівень.

У першій віковій категорії 2 респонденти X (13,33%) показали низький рівень ситуативної тривожності; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 5 респондентів (33,33%) – високий рівень. Респонденти Y показали такі результати ситуативної тривожності: 3 особи (20%) низький рівень; 9 осіб (60%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень.

Низький рівень ситуативної тривожності у другій віковій категорії серед респондентів X показали 2

особи (13,33%); середній рівень – 7 осіб (46,67%); високий рівень – 6 осіб (40%). Серед респондентів Y 2 респонденти (13,33%) показали низький рівень ситуативної тривожності; 6 респондентів (40%) – середній рівень; 7 респондентів (46,67%) – високий рівень.

У третій віковій категорії серед респондентів X не виявлено низького рівня ситуативної тривожності; у 4 осіб (26,67%) виявлено середній рівень; у 11 осіб (73,33%) – високий рівень. Серед респондентів Y також не виявлено низький рівень ситуативної тривожності; 5 осіб (33,33%) показали середній рівень; 10 осіб (66,67%) – високий рівень.

За методикою Г. Айзенка, у першій віковій категорії 10 респондентів X (66,67%) показали низький рівень тривожності; 4 особи (26,67%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. У респондентів Y 9 осіб (60%) показали низький рівень тривожності; 5 осіб (33,33%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. 7 респондентів X (46,67%) другої вікової категорії показали низький рівень; 6 респондентів (40%) – середній рівень; 2 респонденти (13,33%) – високий рівень тривожності. 6 респондентів Y (40%) показали низький рівень; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 2 особи (13,33%) – високий рівень тривожності.

У третій віковій категорії у респондентів X 3 особи (20%) показали низький рівень; 9 осіб (60%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень тривожності. 2 респонденти Y (13,33%) показали низький рівень; 9 респондентів (60%) – середній рівень; 4 респонденти (26,67%) – високий рівень тривожності.

Аналіз показників агресивності електорату під час перевиборів представлений у таблиці 4.

Таблиця 4

Агресивність респондентів під час перевиборів

Контингент		Агресивність (за Г.А. Айзенком)			Агресивність (за А. Ассінгером)			Агресивність (за Є.П. Ільїним)		
		рівні			рівні			рівні		
		н	с	в	н	с	в	н	с	в
Респонденти X (18-25 р.)	абсол. (особи)	7	7	1	3	9	3	2	10	3
	відн. (%)	46,67	46,67	6,66	20	60	20	13,33	66,66	20
Респонденти Y (18-25 р.)	абсол. (особи)	4	8	3	3	7	5	2	9	4
	відн. (%)	26,67	53,33	20	20	46,67	33,33	13,33	60	26,67
Респонденти X (26-50 р.)	абсол. (особи)	5	7	3	3	5	7	2	7	6
	відн. (%)	33,33	46,67	20	20	33,33	46,67	13,33	46,67	40
Респонденти Y (26-50 р.)	абсол. (особи)	3	7	5	1	6	8	1	6	8
	відн. (%)	20	46,67	33,33	6,67	40	53,33	6,67	40	53,33
Респонденти X (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	2	7	6	1	6	8	0	8	7
	відн. (%)	13,33	46,67	40	6,67	40	53,33	0	53,33	46,67
Респонденти Y (доросліші 50 р.)	абсол. (особи)	1	6	8	0	6	9	0	6	9
	відн. (%)	6,67	40	53,33	0	40	60	0	40	60

Як бачимо з результатів, які представлені в табл. 4, в першій віковій категорії за методикою Г. Айзенка 7 респондентів **X** (46,67%) показали низький рівень агресивності; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 1 особа (6,67%) – високий рівень. 4 респонденти **Y** (26,67%) показали низький рівень агресивності; 8 респондентів (53,33%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень.

У другій віковій категорії 5 респондентів **X** (33,33%) показали низький рівень агресивності; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень. У респонденти **Y** 3 особи (20%) показали низький рівень агресивності; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 5 осіб (33,33%) – високий рівень.

У третій віковій категорії низький рівень агресивності серед респондентів **X** показали 2 респонденти (13,33%); середній рівень – 7 респондентів (46,67%); високий рівень – 6 респондентів (40%). Серед респондентів **Y** 1 особа (6,67%) показала низький рівень агресивності; 6 осіб (40%) – середній рівень; 8 осіб (53,33%) – високий рівень.

За методикою А. Ассінгера в першій віковій категорії 3 респонденти **X** (20%) показали низький рівень агресивності; 9 осіб (60%) – середній рівень; 3 особи (20%) – високий рівень. У респондентів **Y** 3 особи (20%) показали низький рівень агресивності; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 5 осіб (33,33%) – високий рівень.

У другій віковій категорії 3 респонденти **X** (20%) показали низький рівень; 5 респондентів (33,33%) – середній рівень; 7 респондентів (46,67%) – високий рівень. У респондентів **Y** 1 особа (6,67%) показала низький рівень агресивності; 6 осіб (40%) – середній рівень; 8 осіб (53,33%) – високий рівень.

У третій віковій категорії низький рівень агресивності у респондентів **X** показав 1 респондент (6,67%); середній рівень – 6 респондентів (40%); високий рівень – 8 респондентів (53,33%). У респондентів **Y** не виявлено низький рівень агресивності; у 6 респондентів (40%) виявлено середній рівень; у 9 респондентів (60%) – високий рівень.

За методикою Є.П. Ільїна, в першій віковій категорії серед респондентів **X** 2 респонденти (13,33%) показали низький рівень агресивності; 10 респондентів (66,66%) – середній рівень; 3 респонденти (20%) – високий рівень.

2 респонденти **Y** (13,33%) показали низький рівень; 9 осіб (60%) – середній рівень; 4 особи (26,67%) – високий рівень.

У другій віковій категорії респонденти **X** показали такі результати: 2 особи (13,33%) – низький рівень; 7 осіб (46,67%) – середній рівень; 6 осіб (40%) – високий рівень. Респонденти **Y** показали такі результати: 1 особа (6,67%) – низький рівень; 6 осіб (40%) – середній рівень; 8 осіб (53,33%) – високий рівень агресивності.

У третій віковій категорії у респондентів **X** не виявлено низького рівня агресивності; у 8 респондентів (53,33%) виявлено середній рівень; у 7 респондентів (46,67%) – високий рівень. У респондентів **Y** не виявлено низький рівень агресивності; 6 респондентів (40%) показали середній рівень; 9 респондентів (60%) – високий рівень.

За всіма показниками t-критерій є значущим, крім залежності агресивності (по Є.П. Ільїну) з віком доросліше 50 років - t-критерій = 1,867.

На підставі проведеного дослідження ми можемо зробити висновки:

- у респондентів усіх вікових категорій протягом передвиборчої компанії та політичних виборів зростає рівні тривожності та агресивності, але найбільш тривожними та агресивними виявились респонденти третьої вікової категорії (доросліші 50 років), найменш тривожними та агресивними є респонденти першої вікової категорії (18-25 років).

- у всіх респондентів під час двох турів виборів та перевиборів постійними залишалися рівні особистісної тривожності та тривожності за Г. Айзенком, але кількісний показник у межах одного рівня зріс.

- порівняно з прибічниками кандидата **X**, прибічники кандидата **Y** показали вищі результати тривожності та агресивності. Це може бути пояснено тим, що в регіоні, в якому проводилось дослідження, лідирував кандидат **X**.

Таким чином, результати досліджень дають змогу зробити висновок, що ситуація політичного вибору впливає на емоційну сферу особистості. Результати дослідження можуть бути використані як основа для проведення подальших досліджень за даною проблемою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Актуальные проблемы социальной психологии. – М.: МГУ, 1988. – 109 с.
2. Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. – М.: Наука, 1994. – 304 с.
3. Лебон Р., Тард Г. Психология толпы. – М.: Наука, 1998. – 643 с.

4. Урбанович А.А. Психология управления: Учебное пособие. – Минск: Харвест, 2002. – 640 с.

5. Шингаров Г.Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности. – М.: Наука, 1971. – 355 с.

Подано до редакції 16.11.05

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена исследованию влияния ситуации политического выбора на эмоциональную сферу личности. В ней приводятся данные

изучения эмоциональных состояний личности (электората) во время выборов и перевыборов Президента Украины.